

УДК 331.5

DOI: 10.32342/2074-5354-2023-2-59-3

В.О. ГАВРИЛЕНКО,

доктор економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-4463-1296>

В.І. ЧИЖ,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-6750-1120>

Я.П. ПАСТЕРНАК,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-6100-2742>

Я.В. ГАВРИЛЕНКО,

аспірант кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-4122-7928>

СУЧАСНИЙ СТАН, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ, НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті здійснено комплексне оцінювання стану і тенденцій ринку праці України та Черкаської області. Розглянуто загальну ситуацію, що склалася на ринку праці України та Черкаської області за 2015–2022 рр. Досліджено загальні і спеціальні показники зайнятості населення, безробіття, попиту та пропозиції робочої сили. Аналіз здійснено у розрізі статі, професійних груп, сфер зайнятості.

Встановлено, що вимушена міграція та необхідність релокації бізнесу у зв'язку з воєнними діями змінили структуру ринку праці в Україні в цілому, структуру попиту і пропозиції робочих місць та насиченість фахівцями у розрізі регіонів. У регіонах, які найбільше відчули на собі воєнну агресію РФ, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього. Результати аналізу кількості безробітних свідчать про те, що частина осіб, які не мали змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування зростає як у Черкаській області, так і в Україні в цілому. На це у 2019–2021 рр. вплинув локдаун, а у 2022 р. – воєнні дії.

Визначено, що рівень зареєстрованого безробіття в Черкаській області у динаміці протягом 2015–2021 рр. був завжди вищий, ніж по країні в цілому. Встановлено співвідношення між кількістю зареєстрованих безробітних, кількістю вакансій та кількістю претендентів на одну вакансію за видами економічної діяльності станом на 01.01.2023 р. у Черкаській області. Констатовано зміну підходу до прийому на роботу працівників. Більша кількість претендентів на одну посаду дає можливість роботодавцям підвищувати вимоги до претендентів і зменшувати розмір оплати праці. Відповідно відзначено певну кількість працівників, готових як до зміни професії, пошуку додаткової роботи, так і до нижчої заробітної плати.

Тобто існують ознаки ринку праці з домінуванням роботодавця. Запропоновано заходи стабілізації внутрішнього ринку праці державного та регіонального рівнів. Визначено тренди, яких слід очікувати українцям на ринку праці у найближчі роки. Надано перелік галузей і професій, що будуть затребувані у майбутньому, опанування яких допоможе адаптуватися до змін в Україні та допомогти людям знайти себе у професійній реалізації для відновлення держави після перемоги.

Ключові слова: *ринок праці, зайнятість, безробіття, аналіз*

JEL classification: *E24, J21, J23. M 12, M 41*

Постановка проблеми. Воєнні дії, розпочаті на території України у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ, призвели до фізичних руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю або згорання діяльності суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях та територіях, де відбуваються активні бойові дії, порушення виробничих, торговельних і логістичних зв'язків.

Найвідчутнішими негативними наслідками епідеміологічної, політичної, управлінської, культурно-етичної та економічної кризи, спричинених війною, є зростання рівня безробіття, соціальне відчуження, гендерна нерівність, дискримінація на робочому місці, в тому числі у відношенні до молоді та людей пенсійного віку, вимушене звільнення працівників у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями та потоками біженців. Усе це безпосередньо впливає на зменшення доходів працездатного населення та їхніх сімей, зростання бідності. Війна підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху робочої сили, обумовила руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Малий та середній бізнес в Україні вже скоротив 1,07 млн працівників.

Вимушена міграція та необхідність релокації бізнесу змінили структуру ринку праці в Україні в цілому та структуру попиту і пропозиції робочих місць та насиченість фахівцями у розрізі регіонів. У регіонах, які найбільше постраждали від військової аге-

сії РФ, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Істотним став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через: неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього. У країні також має місце тінізація ринку праці – багато вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток, без соціальних гарантій.

Метою статті є оцінювання сучасного стану та тенденцій розвитку ринку праці України, зокрема Черкаської області, розробка напрямів його стабілізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика формування ринку праці, рівнів зайнятості та безробіття населення, сутності та ефективного використання трудового потенціалу не є новою. Вона є об'єктом систематичних теоретичних досліджень та прикладних розробок, оскільки відображає стан економіки. Зокрема в праці Пігуль В.В. [1] визначено основні причини деформації на ринку праці попиту та пропозиції, досліджено статистичні дані, що пов'язані із зайнятістю населення та безробіттям. О.В. Тищенко, С.М. Черноус, Л.Г. Дунаєвська [2] визначили передумови та причини зовнішньої трудової міграції як явища, характерного для вітчизняного ринку праці. В.О. Ковач [3] виокремила особливості українського ринку праці та запропонувала заходи його активного регулювання.

Оцінювання стану ефективності використання стратегічних напрямів розвитку трудового потенціалу України здійснено в дослідженні О.А. Грішної [4]. О.В. Захаровою [5] обґрунтовано конкретні стратегічні рішення, які необхідно прийняти на рівні управління персоналом підприємства з метою активізації процесів управління знаннями з урахуванням сформульованих закономірностей. Е.М. Лібанова, дослідниця в галузі соціоeкономіки, демографії та економіки праці, в інтерв'ю засобам масової інформації аналізує процеси, їх причини та наслідки повномасштабного вторгнення РФ в Україну [6]. Дослідження ринку праці України в умовах війни здійснює Національний інститут стратегічних досліджень [7].

Проте, незважаючи на наявність наукових розробок з цієї тематики, питання стану ринку праці України в цілому та окремих регіонів зокрема, розвитку трудового потенціалу в сучасних умовах потребують подальшого дослідження. Першочергової уваги потребують питання зменшення рівня безробіття населення, що, своєю чергою, впливає на рівень життя населення та зменшення соціальної напруженості в суспільстві.

Інформаційна база та методи дослідження. Основним джерелом даних, що використано у дослідженні, є статистична інформація, яку надає Державна служба статистики України, головне управління статистики у Черкаській області, Державний центр зайнятості, а також Український центр економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова. Дослідження здійснено з використанням статистико-економічного та розрахункового методів, порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибокий спад економіки України в результаті воєнних дій зумовив загострення ситуації на ринку праці та його руйнування: масштабні втрати робочих місць, зменшення розміру оплати праці, масова зовнішня міграція та внутрішнє переселення працездатного населення. За даними Мінекономіки, на початку 2023 р. чисельність безробітних становила 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – приблизно 4,2 – 4,8 млн осіб. В

Україні під час війни втратили роботу мінімум 5 млн людей. Ще 7 млн покинули країну через бойові дії. Зростання безробіття відбулося через поповнення лав безробітних мігрантами з прифронтових територій, які потребують працевлаштування [7; 8]. За інформацією Державного центру зайнятості, на початок січня 2023 р. чисельність офіційно зареєстрованих безробітних сягнула 186,5 тис. осіб. Слід зазначити, що порівняно з 2021 р. чисельність безробітних зменшилася на 37%, але за цей період значно зросла кількість безробітних жінок. Зараз їх частка серед усіх зареєстрованих у Державному центрі зайнятості становить майже 70% [9].

На зменшення показника безробіття дещо вплинули певні стримуючі фактори, зокрема: економіка країни поступово розпочала відновлюватися і виникла потреба у робочих спеціальностях, на які більше претендувало чоловіче населення країни; наявність внутрішніх вимушено переміщених осіб, які не здійснювали пошук роботи; мобілізація; слабкий фінансовий запас міцності, що змушував членів домогосподарств активно шукати роботу, навіть менш кваліфіковану та оплачувану; зростання самозайнятості населення. Важливим чинником є й зовнішня міграція, особливо жінок.

За інформацією Національного інституту стратегічних досліджень, серед тих, хто мав роботу до війни, в 2022 р. працювали у звичному режимі лише 36%, віддалено або частково – 19, знайшли нову роботу – 6, втратили роботу й нині не працюють – 37%. Водночас 23% населення, яке виїхало від війни, вдалося зберегти роботу в Україні та працювати дистанційно [10].

Слід зазначити, що внутрішні мігранти створюють додатковий тиск на ринок праці, оскільки у східних регіонах структура зайнятості населення була орієнтована на промислове виробництво порівняно із західними та центральними областями, куди більшість з них переміщаються. Це посилює наявні структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, навіть з урахуванням впливу релокації підприємств. Відповідно кількість претендентів на одну вакансію зростає (рис. 1).

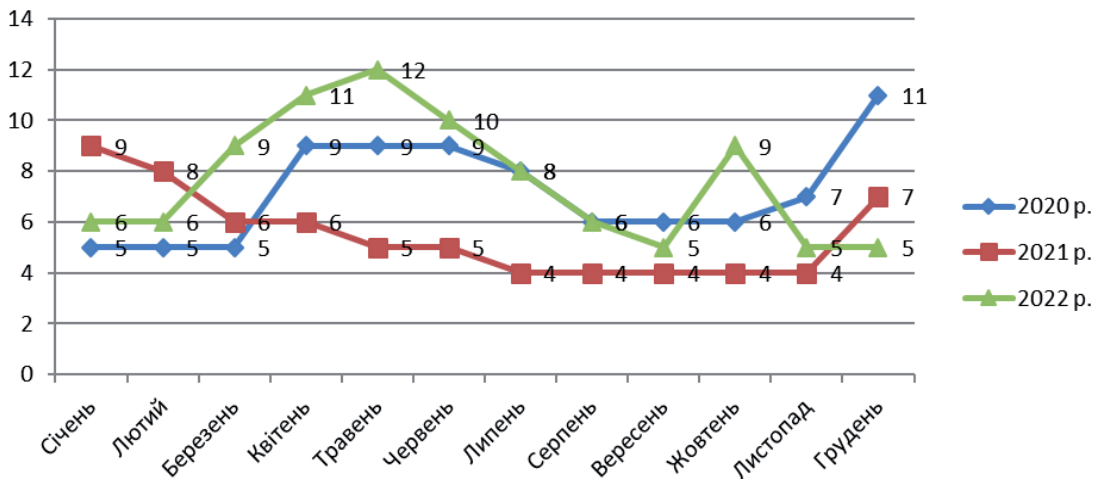

Рис. 1. Кількість претендентів на одну вакансію в Україні станом на кінець місяця за 2020–2022 р.

Джерело: складено авторами на підставі [7; 9].

Як видно з рис. 1, найгірша ситуація з працевлаштуванням була у 2022 р.: у зв'язку з пандемією, воєнним станом та настанням фінансово-економічної кризи навантаження на одне робоче місце різко збільшилося. У грудні 2020 р. на одне місце претендувало 11 осіб. У 2021 р. відбулося значне покращання. Чисельність претендентів на одне робоче місце з липня по листопад зменшилася до 4 осіб і лише на кінець грудня знову зросла до 7 осіб. Претендентів на одне робоче місце у квітні–червні 2022 р. було 11, 12 та 10 осіб, відповідно. А вже на кінець листопада ситуація дещо покращилася, і на одну вакансію претендувало 5 осіб. Тобто, незважаючи на ситуацію в країні, є певна стабілізація показника. Зменшення бажаних працевлаштуватися може бути пов'язане як зі зменшенням пропозицій від роботодавців, на які були б охочі працевлаштуватися безробітні, низькою заробітною платою в запропонованих вакансіях, так і тим, що деякі з них вже знайшли неофіційну роботу. Уповільненню зростання показника безробіття також сприяли заходи щодо посилення гнучкості ринку праці, оптимізації трудових відносин, стимулювання самозайнятості, релокації підприємств.

Одним із вагомих стримуючих факторів безробіття є самозайнятість населення. Самозайнятість населення особливо актуалізується в умовах воєнного стану, коли держава не може забезпечити зайнятість населення, яке прагне працювати. Так, згідно з інформацією, опублікованою на сайті Опендатабот, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців в Україні продовжує зростати. На початок 2020 р. їх кількість в Україні становила 1888,9 тис. осіб, що на 19,8 тис. більше, ніж на початок 2019 р. У 2021 р. 44 тис. нових підприємців розпочали свою діяльність і майже 12 тис. – припинили. На 1 січня 2022 р. було зареєстровано 1997 тис. діючих ФОП. Але на 1 січня 2023 р. їх кількість зменшилася на 3,6 тис. і становила 1993,4 тис. Усього з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну було зареєстровано більше 51 тис. нових бізнесів. З них 43 тис. – це ФОП та 8 тис. – юридичні особи [11].

Оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць, зростає частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, який для працездатних осіб у 2022 р. становив 2481 грн, що на 203 грн менше, ніж офіційний по країні на 1 грудня 2022

р.. Серед найголовніших проблем бізнесу все ще залишаються логістичні труднощі, брак палива, електроенергії та зростання цін. Незважаючи на поступове відновлення економіки та збільшення попиту на робочу силу, безробіття в Україні тривалий час буде вищим за свій природний рівень через довгострокові ефекти війни [12]. Слабкий фінансовий стан суб'єктів господарювання та недостатні обсяги інвестицій в економіку країни є стримуючими факторами відновлення попиту на робочу силу в найближчій перспективі.

Сучасний стан ринку праці України і Черкаської області проаналізуємо за допомогою загальних і спеціальних показників зайнятості населення, безробіття, попиту та пропозиції робочої сили. За даними Державної служби статистики України, кількість населення країни поступово зменшується. Так, за період з 2015–2021 рр. (табл. 1) населення країни зменшилося на 1383 тис. осіб. У 2021 р. воно скоротилося на 210 тис. осіб і складало 41378 тис. осіб. Із загальної кількості населення зайняте населення у віці 15–70 років скоротилося у 2021 р. на 305 тис. осіб порівняно з 2020 р. і становило 15610 тис. осіб. За 2015–2021 рр. воно скоротилося на 833,2 тис. осіб, що складає 60,2% від загальної кількості населення країни, яка зменшилася за ці роки.

Розподіл зайнятого населення за професійними групами (рис. 2) у 2021 р. був такий: посади професіоналів (2813,2 тис. осіб), фахівців (1846 тис. осіб), працівників сфери торгівлі та послуг (2569,3 тис. осіб), найпростіших професій (2729,7 тис. осіб). Найменш зайняте населення було в сільському та лісовому господарстві (220,1 тис. осіб) та працювало технічними службовцями (490,9 тис. осіб). Така тенденція спостерігалася протягом 2015–2021 рр.

Скорочення зайнятого населення та рівня зайнятості за 2015–2021 рр. відбулося як серед жінок, так і серед чоловіків. Кількість зайнятих жінок за цей період скоротилася на 465,4 тис. осіб (до 7406,6 тис. осіб), або на 5,91%. А кількість зайнятих чоловіків зменшилася за цей період

на 367,6 тис. осіб (до 82034 тис. осіб), або 4,29%. Лише за 2021 р. кількість зайнятих жінок зменшилася на 199,4 тис. осіб, або 2,62%. Відповідно чоловіків зменшилася на 105,6 тис. осіб, або 1,27%. Але слід відзначити, що темпи зменшення кількості зайнятих жінок у 2021 р. були значно більші, ніж чоловіків. Загальна кількість зайнятого населення працездатного віку в Україні за 2015–2021 рр. зменшилася на 784,7 тис. осіб і склала 14957,3 тис. осіб. У відношенні до 2020 р. вона зменшилася на 287,7 тис. осіб (табл. 1, 2; рис. 2).

За даними Головного управління статистики у Черкаській області (табл. 2), станом на 01.01.2021 р. чисельність наявного населення Черкаської області становила 1174,6 тис. осіб. Кількість економічно активного населення у віці 15–70 років за 2021 р. зменшилася на 13,7 тис. осіб (або на 2,5%) і склала 543,9 тис. осіб. У відсотках до населення відповідної вікової групи в 2021 р. це складало 62,3%. За 2015–2021 рр. економічно активне населення області у віці 15–70 років зменшилося на 36,3 тис. осіб (або на 6,3%). Відповідно населення працездатного віку за цей період зменшилося на 39,6 тис. осіб (або 7%), а в 2021 р. воно зменшилося у відношенні до 2020 р. на 17,4 тис. осіб і склало 526,7 тис. осіб. У відсотках до населення відповідної вікової групи в 2021 р. це склало 74,8%.

Визначальним фактором зменшення чисельності населення є природне та міграційне скорочення. За результатами обстеження робочої сили у 2021 р. кількість зайнятого населення області у віці 15–70 років становила 489,1 тис. осіб. Воно зменшилося порівняно з 2020 р. на 15,4 тис., або на 3%. За 2015–2021 рр. зайняте населення області у віці 15–70 років зменшилося на 34,4 тис. осіб (або на 6,6%).

Структура населення області за статтю характеризується стабільною перевагою жінок над чоловіками. Станом на 01.01.2021 р. кількість зайнятих жінок становила 238,6 тис. осіб (43,9% від загальної кількості економічно активного населення у віці 15–70 років), чоловіків – 250,5 тис. осіб (46,1%).

Таблиця 1

Характеристика основних показників зайнятості в Україні

№ з/п	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Всього населення (тис. осіб)	42761	42585	42386	42153	41902	41588	41378
2	Економічно активне населення (тис. осіб):							
2.1	у віці 15–70 років	18098	17955	17854	17939	18066	17590	17322
2.1.1	% до населення відповідної вікової групи	62,4	62,2	62,0	62,6	63,4	62,1	61,8
2.2	працездатного віку	17396	17304	17193	17296	17382	16918	16666,8
2.2.1	% до населення відповідної вікової групи	71,5	71,1	71,5	72,7	74,0	72,8	72,7
3	Кількість зайнятого населення (тис. осіб):							
3.1	у віці 15–70 років (тис. осіб)	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16	15915	15610
						578,3		
	у тому числі:							
3.1.1	жінки	7872	7491	7771	7911	7923	7606	7406,6
3.1.2	чоловіки	8571	8135	8385	8450	8655	8309	8203,4
3.1.3	рівень зайнятості населення, % до населення відповідної вікової групи	56,7	56,3	56,1	57,1	58,2	56,2	55,7
3.2	працездатного віку	15742	15626	15496	15719	15895	15245	14957,3
3.2.1	у відсотках до населення відповідної вікової групи	64,7	64,2	64,5	66,1	67,6	65,6	65,3
4	Кількість безробітного населення (тис. осіб):							
4.1	у віці 15–70 років за методологією МОП (тис. осіб)	1654,7	1678,2	1698,0	1578,6	1487,7	1674,2	1711,6
4.1.1	Рівень безробіття (%)	9,1	9,3	9,5	8,8	8,2	9,5	9,9
4.2	працездатного віку	1654,0	1677,5	1697,3	1577,6	1486,9	1673,3	1709,5
4.2.1	% до робочої сили відповідної вікової групи	9,5	9,7	9,9	9,1	8,6	9,9	10,3
	у тому числі безробітні:							
4.3	жінки	692,2	652,0	652,6	635,4	679,8	763	841,6
4.4	чоловіки	962,5	1025,5	1045,4	943,2	807,9	910,6	870,0
5	Кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб)	461,1	407,2	352,5	341,7	338,2	459,2	295,0
6	Кількість вакансій (тис. осіб)	17,2	25,2	37,7	55,4	60,6	61,3	112,9
7	Середньомісячна заробітна плата (грн)	4195	5183	7104	8865	10497	11591	14014

Джерело: складено авторами на підставі [13]. Дані наведено за результатами обстеження робочої сили без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, Донецької та Луганської областей.

Таблиця 2

Характеристика основних показників зайнятості в Черкаській області

№ з/п	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Всього населення, (тис. осіб)	1251,8	1243,0	1231,2	1220,4	1206,4	1192,1	1174,6
2	Економічно активне населення, (тис. осіб.):							
2.1	у віці 15–70 років	580,2	577,3	577,6	578,4	580,1	557,6	543,9
2.1.1	% до населення відповідної вікової групи	62,6	62,7	63,2	63,8	64,7	63,0	62,3
2.2	працездатного віку	566,3	566,9	566,6	567,0	568,0	544,1	526,7
2.2.1	у відсотках до населення відповідної вікової групи	74,1	74,2	75,4	76,5	78,0	76,0	74,8
3	Кількість зайнятого населення, (тис. осіб.):							
3.1	у віці 15–70 років	523,5	517,5	518,4	522,6	531,8	504,5	489,1
	у тому числі							
3.1.1	жінки	258,3	247,6	255,6	255,5	258,6	248,1	238,6
3.1.2	чоловіки	265,2	259,5	262,8	267,1	273,2	256,4	250,5
3.1.3	рівень зайнятості населення, % до населення відповідної вікової групи	56,5	56,2	56,7	57,7	59,3	57,0	56,0
3.2	працездатного віку	509,6	507,1	507,4	511,2	519,7	504,7	471,9
3.2.1	у відсотках до населення відповідної вікової групи	66,7	66,4	67,5	69,0	71,3	68,5	67,0
4	Кількість безробітного населення, (тис. осіб.):							
4.1	у віці 15–70 років за методологією МОП	56,7	59,8	59,2	55,8	48,3	53,1	54,8
4.1.1	Рівень безробіття (%)	9,8	10,4	10,2	9,6	8,3	9,5	10,1
4.2	працездатного віку	56,7	59,8	59,2	55,8	71,3	53,1	54,8
4.2.1	% до населення відповідної вікової групи	10,0	10,5	10,4	9,8	8,5	9,8	10,4
	у тому числі безробітні:							
4.3	жінки	16,3	24,5	26,3	27,0	20,5	21,2	26,6
4.4	чоловіки	40,4	35,3	32,9	28,8	27,8	31,9	28,2
5	Кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб)	23,9	20,3	17,7	17,8	17,8	22,3	15,6
6	Середньомісячна заробітна плата, (грн)	3360	4148	6042	7478	8838	10773	12311

Джерело: складено авторами на підставі [14; 15].

Якщо проаналізувати зайняте населення працездатного віку області, слід зазначити, що за 2015–2021 рр. його кількість зменшилася на 37,7 тис осіб, або на 7,4% і склала 471,9 тис. осіб. Так, лише в 2021 р. його кількість зменшилася на 32,8 тис. осіб, або 6,5% порівняно з 2020 р. Частка зайнятого населення Черкаської області в загальній кількості працюючих по Україні в 2021 р. складала 3,15%. Якщо порівняти даний показник у динаміці за 2015–2021 рр., то спостерігається його стабільність протягом усього періоду приблизно на рівні 3% (рис. 3).

Рівень зайнятості населення України у віці 15–70 років за період 2015–2021 рр. скоротився з 56,7 до 55,7%. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) до робочої сили у віці 15–70 років в Україні зріс за 2021 р. з 9,5 до 9,9%, працездатного віку – зріс з 9,9 до 10,3% (на 0,4%). У цілому рівень безробіття за 2015–2021 рр. зріс на 0,8%

Зростання обсягів та рівня безробіття в Україні відбулося як серед жінок, так і серед чоловіків. Кількість безробітних жінок за 2021 р. зросла на 78,6 тис. осіб (або на 10,3%) і склала 841,6 тис. осіб. Результати аналізу кількості безробітних жінок

за 2015–2021 рр. свідчать про зростання їх кількості на 149,4 тис. осіб (або на 21,6%).

Щодо безробітних чоловіків, то у 2021 р. їх кількість зменшилася порівняно з попереднім роком на 40,6 тис. осіб (або на 4,46%) і склала 870 тис. осіб. За період 2015–2021 рр. кількість безробітних чоловіків зменшилася на 92,5 тис. осіб (або на 9,61%). У 2021 р. на 1709,5 тис. осіб безробітного населення працездатного віку було 112,9 тис. вакансій.

У Черкаській області рівень зайнятості населення у 2021 р. у віці 15–70 років, скоротився з 57,0 до 56%, в тому числі працездатного віку – з 68,5 до 67%. Порівняно з показником в Україні в цілому він вищий на 0,3% для зайнятого населення у віці 15–70 років, і на 1,7% – для населення працездатного віку.

Кількість безробітного населення (за методологією МОП) у Черкаській області у віці 15–70 років у 2021 р., порівняно з 2020 р., зросла на 1,7 тис. осіб та становила 54,8 тис. осіб, що складає 3,2% всього безробітного населення країни. Якщо серед жінок кількість безробітних збільшилася на 5,4 тис. осіб і склала 26,6 тис. осіб, то серед чоловіків цей показник зменшився на 3,7 тис. чоловік і склав 28,2 тис. осіб.

Рис. 3. Кількість працюючого населення
Джерело: розроблено авторами на підставі [13; 15].

Рівень безробіття населення у віці 15–70 років за 2021 р. зріс з 9,5 до 10,1%, для осіб працездатного віку – з 9,8 до 10,4%. Порівняно із загальним показником в Україні він у 2021 р. вищий на 0,2% для осіб у віці 15–70 років та на 0,1% – для осіб у працездатному віці.

Результати аналізу кількості безробітних свідчать про те, що частина осіб, які не мали змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування, зростає як в Черкаській області, так і в Україні в цілому. На це у 2019–2021 рр. вплинув локдаун, а у 2022 р. – воєнні дії. Також слід зазначити, що рівень зареєстрованого безробіття в Черкаській області у динаміці протягом 2015–2021 рр. був завжди вищий, ніж по країні в цілому (рис. 4).

Черкаською обласною службою зайнятості протягом 2022 р. скористалися майже 46,8 тис. громадян, які шукали роботу, з них, 40,1 тис. осіб мали статус зареєстрованого безробітного. Допомогу по безробіттю отримували 37,4 тис. осіб. Усього отримали роботу (у т.ч. до набуття статусу безробітного) 16317 осіб, зокрема 12578 зареєстрованих безробітних.

Суттєвим залишається дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Станом на 01.01.2023 р. в середньому по області на одне вільне робоче місце претендували 19 безробітних (на 1.01.2022 р. – 24 особи).

Кількість зареєстрованих безробітних, вакансій та претендентів на 1 вакансію за видами економічної діяльності станом на 01.01.2023 р. по Черкаській області наведено на рис. 5. Найбільша кількість безробітних в області за видами економічної діяльності зареєстрована в секторах торгівлі та ремонту (1497 осіб), у сільському, лісовому та рибному господарстві (1312 осіб), переробній промисловості (1062 осіб), державному управлінні й обороні (927 осіб).

Відповідно найбільша кількість вакансій була в переробній промисловості (144 од.), освіті (44 од.), торгівлі та ремонту (42 од.), транспорті, складському господарстві (36 од.).

З метою більш глибокого дослідження стану безробіття, виявлення його причин та для розробки напрямів його ліквідації у Черкаській області важливим є аналіз зареєстрованих безробітних за віковими групами, статтю та освітою.

Як видно з рис. 6, у Черкаській області на 01.01.2023 р. найбільше зареєстрованих безробітних (51%) було у віці понад 45 років. В області перевагу працевлаштуванню надавали особам молодого працездатного віку до 35 років. Так, кількість зареєстрованих безробітних в даному віці складала 24%, у віці від 35–44 років (28%). Як і в цілому в Україні, в області спостерігається більша кількість безробітних жінок порівняно із чоловіками. Відповідно кількість зареєстрованих жінок складала 72%, чоловіків – 28%.

Рис. 4. Рівень безробіття

Джерело: розроблено авторами на підставі [15; 16].

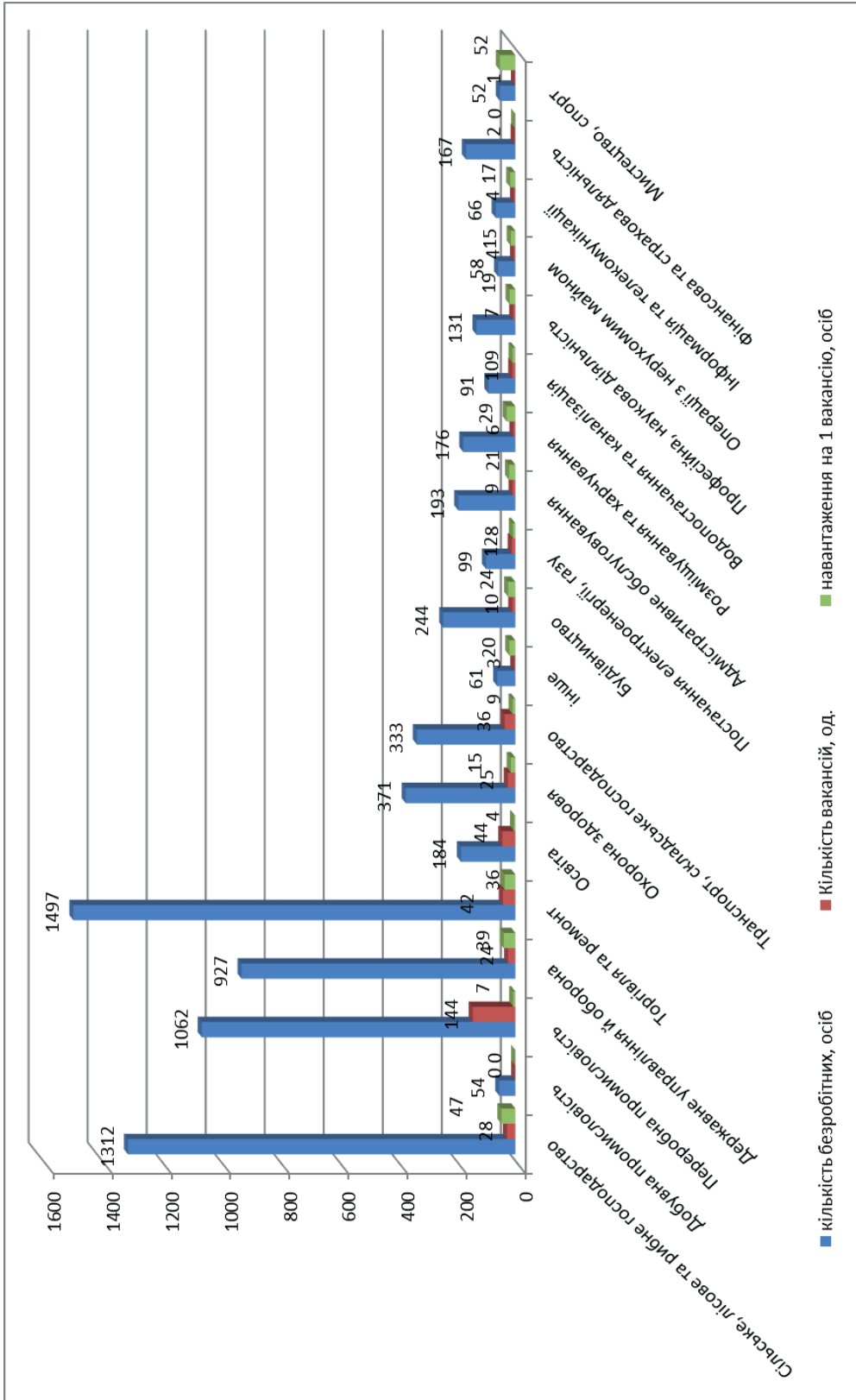

Рис. 5. Кількість зареєстрованих безробітних, вакансій та претендентів на 1 вакансію за видами економічної діяльності станом на 1 січня 2023 р. у Черкаській області
 Джерело: розроблено авторами за даними [14; 15].

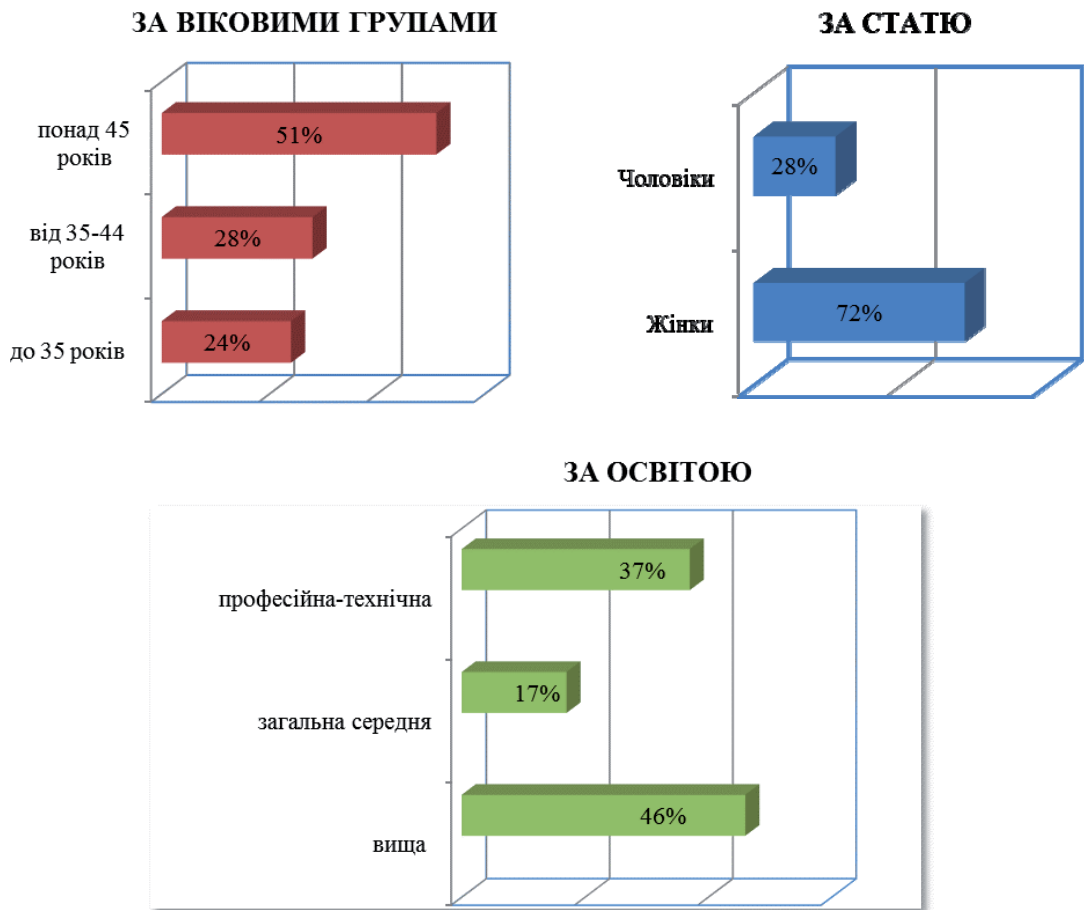

Рис.6. Кількість зареєстрованих безробітних за віковими групами, статтю та освітою на 1 січня 2023 р. за освітою по Черкаській області
Джерело: розроблено авторами за даними [14; 15].

Щодо рівня освіти зареєстрованого безробітного населення, слід зазначити, що найбільшою була кількість з вищою освітою (46%), дещо менша з професійно-технічною (37%) і найменша кількість із загальною середньою освітою (17%). Це означає, що значна частина працездатного населення мала освіту, за якою відбулося значне скорочення штатів працівників або їх професія на сьогодні втратила свою актуальність. Кількість бажаючих працювати із середньою освітою була незначною. Причиною цього може бути і те, що працівники, які не мають освіти, частіше за все працюють без офіційного працевлаштування, а тому і не реєструються як безробітні.

Аналіз стану і тенденцій ринку праці в Україні та Черкаській області показав, що проблема зайнятості і безробіття на сьогодні залишається актуальною. Адаптація роботодавців до діяльності в умовах воєнних дій сприяє незначній активності на ринку праці. Підприємства поступово відновлюють набір співробітників, проте пріоритетними є точкова заміна співробітників та прийом на роботу персоналу на стратегічні та на найбільш необхідні напрями діяльності.

В останні місяці змінився підхід до прийому на роботу працівників. Більша кількість претендентів на одну посаду дає можливість роботодавцям підвищувати вимоги до претендентів і зменшувати роз-

мір оплати праці. Відповідно певна кількість працівників були готові як до зміни професії, пошуку додаткової роботи, так і до нижчої заробітної плати. Тобто спостерігались усі ознаки ринку праці з домінуванням роботодавця. Уже на сьогодні конкуренція серед претендентів на робочі місця дещо знизилася, і ринок поступово почав переходити від роботодавців до пошукачів.

Незважаючи на поступове зростання кількості вакантних робочих місць, пропозиція робочої сили щодо деяких професій та видів економічної діяльності зберігається на достатньо високому рівні внаслідок зростання економічної активності громадян та повернення частини тимчасових мігрантів.

Значні втрати робочої сили в якісному й кількісному вимірах, зростання безробіття у довгостроковій перспективі можуть вплинути на уповільнення відбудови та розвитку країни, спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, зменшення доходів населення та їхньої купівельної спроможності і, відповідно, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Це може призвести до гострого дефіциту працівників у певних галузях і поглиблення наявних диспропорцій на ринку праці.

Зменшення масштабів безробіття є одним з пріоритетних завдань керівництва країни та області і потребує розробки та впровадження невідкладних максимально ефективних заходів щодо їх вирішення в найкоротший термін.

Стабілізація внутрішнього ринку праці неможлива без впровадження низки заходів на рівні держави та регіону, зокрема:

- екстрене навчання конкурентним професіям та забезпечення зайнятості і отримання доходів внутрішньо переміщених осіб та груп осіб, що найбільше постраждали від війни для стабілізації безпеки та соціальної і гуманітарної ситуації шляхом організації як офлайн, так і онлайн освіти, що набула сьогодні особливої популярності;

- створення умов населенню для запуску власного приватного бізнесу та суб'єктів малого бізнесу шляхом впровадження програм доступного кредитування та отримання мікрогрантів;

- запуск механізмів реверсної трудової міграції;

- створення умов для відновлення економіки громад, що приймають внутрішніх переселенців;

- виділення внутрішньо переміщеним особам житла на території сільських поселень та в містах;

- використання потенціалу бізнесу та відкриття нових індустріальних парків з метою релокації нових бізнесів і зростання масштабів діяльності вже переміщених виробництв, активізація діяльності центрів підтримки підприємництва, надання консалтингової підтримки підприємницьким ініціативам;

- провадження загальнодержавної політики створення й розвитку робочих місць, яка має ґрунтуватися на принципах концепції гідної праці, а також сприяння розбудові інституційної спроможності ринку праці та соціального діалогу на національному рівні;

- здійснення підтримки закладів освіти, що забезпечують підготовку фахівців, потреба а яких зростає у післявоєнний час для відновлення економіки країни, коли відбудеться прогнозоване зростання попиту на фахівців будівельної індустрії (проектувальників, архітекторів, дизайнерів, мулярів) та суміжних з нею галузей економіки (логістів, водіїв автотранспортних засобів, інженерно-технічних кадрів, спеціалістів з виготовлення будівельних матеріалів). Значним також буде попит на медичних працівників, фахівців ІТ. Однак, з огляду на масштаби руйнувань промислових підприємств і тривалість відновлення зруйнованих потужностей, попит на працівників деяких промислових видів діяльності певний час буде порівняно незначним.

Враховуючи тенденції розвитку світового ринку праці до 2025 р., 50% усієї роботи будуть виконувати за допомогою роботів та новітніх технологій і 50% –

люди. При цьому 40% навичок, які є на планеті, застаріють і будуть уже не потрібні. Відповідно така ситуація буде потребувати проведення перекваліфікації працівників і набуття ними інших затребуваних професій. За прогнозами Всесвітнього економічного форуму (англ. World Economic Forum, ВЕФ), протягом п'яти наступних років на планету чекає скорочення 90 млн робочих місць і створення 100 млн нових. Попри автоматизацію та застаріння деяких професій ряд галузей буде активно розвиватися. Серед них: діяльність, що пов'язана з рекламуванням та поширенням продажів товарів і послуг через Інтернет (E-COMMERCE); методи обробки великої кількості даних з метою їх використання через Інтернет для вирішення завдань (BIGDATA). Наприклад, інформація з Інтернету, соціальних мереж, створення блогів, ЗМІ, форумів, сайтів, показань різних пристроїв, датчиків, аудіо- та відеореєстраторів, розумних гаджетів, смартфонів, стільникового зв'язку, відомості компаній, архіви, внутрішні дані підприємств і організацій, хмарні технології або технології, що передбачають віддалену обробку та зберігання даних, цифровізація.

Також буде зростати галузь шифрування, розвиватиметься сфера роботизації, зокрема роботизація робочих процесів, яка дасть можливість автоматизувати завдання з обліку, фінансів, управління спілкування з клієнтами, системи обліку наданих послуг та виставлених рахунків, управління персоналом, сфера використання штучного інтелекту замість використання людської праці. Це, своєю чергою, викликає появу нових затребуваних професій майбутнього. До яких, по-перше, відносять професії, що пов'язані з використанням штучного інтелекту та машинного навчання; фахівці з аналізу даних і науковці, які працюють з великими базами даних; фахівці ІТ; аналітики процесу управління Digital-маркетингу; просування та продажу товарів в Інтернеті, управлінці, що пов'язані з бізнес-сервісами.

Висновки. На основі дослідження ринку праці України та Черкаської області виявлено динаміку змін показників зайнятості населення та безробіття протягом 2015–2022 рр., виявлено тенденції та запропоновано заходи його стабілізації у післявоєнний час. Впровадження таких заходів забезпечить підвищення рівня зайнятості населення та зменшення безробіття в країні.

Список використаної літератури

1. Пігуль В.В. Стан сучасного ринку праці України. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. Вип. 13. С. 174–179 . URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18338/1/27Pigul.pdf>
2. Тищенко О.В., Черноус С.М., Дунаєвська Л.Г. Формування ринку праці України: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 240–243. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/60>
3. Ковач В.О. Особливості українського ринку праці та його активне регулювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1582>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.12.57
4. Грішнова О.А., Пасека С.Р., Пасека А.С. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку: монографія. Черкаси: ТОВ «Маклаут». 2011. 358 с.
5. Zakharova O. Specificity of knowledge management in the enterprise in dependence on the stage of the person's life cycle. *Journal of the Knowledge Economy*. 2019. Vol. 10. N 4. pp. 1447–1465. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs13132-018-0550-0>. DOI: 10.1007/s13132-018-0550-0
6. Лібанова Е. Наші люди б'ються за Батьківщину і за своє життя. За що б'ються росіяни, я не розумію. Інтерв'ю. URL: https://lb.ua/society/2022/07/16/523304_ella_libanova_nashi_lyudi_byutsya.html

7. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viynu>.

8. Через війну в Україні 5 мільйонів людей втратили роботу. (2022). Мінекономіки. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/cherez-viynu-v-ukrajini-5-milyoniv-lyudey-vtratali-robotu-minekonomiki-12051507.html>

9. Підсумки роботи Державної служби зайнятості в 2022 році та пріоритети на 2023 рік. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/pidsumky-roboty-derzhavnoyi-sluzhby-zaunyatosti-v-2022-roci-ta-priorityety-na-2023-rik>

10. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viynu-tendentsiyi-ta-perspektyvu>

11. Економіка українських фопів в реальному часі. URL: <https://opendatabot.ua/open/foronomics>.

12. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації: аналітична записка. Київ: Razumkov centre, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>

13. Робоча сила України: стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11

14. Робоча сила Черкащини: стат. збірник. Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області. URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua>

15. Ситуація на ринку праці та діяльність Черкаської обласної служби зайнятості. URL: <https://chk.dcz.gov.ua>

16. Рівень безробіття в Україні. Міністерство фінансів. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>

References

1. Pihul' V.V. (2016). Stan suchasnoho rynku pratsi Ukrainy [The state of current labour market of Ukraine]. *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut» [economic bulletin of national technical university of ukraine «Kyiv polytechnical institute»]* Вип. 13. S. 174-179. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18338/1/27Pigul.pdf> (Accessed 12 March 2022).

2. Tyschenko O.V., Chernous S.M., Dunaievs'ka L.H. (2021). Formuvannia rynku pratsi Ukrainy: okremi aspekty [Formation of labor market in ukraine: specific aspects]. *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal. № 10. S. 240-243.* URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/60> (Accessed 12 March 2022).

3. Kovach V. (2019). "Peculiarities of the ukrainian labor market and its active regulation". *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, [Online], vol. 12,* available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1582>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.12.57 (Accessed 12 March 2022).

4. Hrishnova O.A., Pasiaka S.R., Pasiaka A.S. (2011). *Trudovyy potentsial Ukrainy: otsinka stanu, efektyvnist' vykorystannia, stratehichni napriamy rozvytku: monohrafiia.* Cherkasy: TOV «Maklout». 358 s.

5. Zakharova O. (2019). Specificity of knowledge management in the enterprise in dependence on the stage of the person's life cycle. *Journal of the Knowledge Economy. Vol. 10. N 4. pp. 1447-1465.* URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13132-018-0550-0>. DOI: 10.1007/s13132-018-0550-0

6. Libanova E. (2022). Nashi liudy biut'sia za Bat'kivschynu i za svoje zhyttia. Za scho biut'sia rosiiany, ia ne rozumiiu. *Interviu.* URL: https://lb.ua/sotsiety/2022/07/16/523304_ella_libanova_nashi_liudi_biutsia.html (Accessed 12 March 2022).

7. Bezrobittia v Ukraini v period povnomasshtabnoi vijny. (2023). National institute for strategic studies. URL: <https://niss.gov.ua/neys/komentari-ekspertiv/bezrobittia-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-vijny>

8. Cherez vijnu v Ukraini 5 mil'joniv liudej vtratyly robotu. Minekonomiky URL: <https://vvv.unian.ua/etsonomits/finantse/cherez-vijnu-v-ukraini-5-milyoniv-liudej-vtratyly-robotu-minekonomiki-12051507.html>

9. Pidsumky roboty Derzhavnoi sluzhby zajniatosti v 2022 rotsi ta priorytety na 2023 rik. URL: <https://vvv.dch.gov.ua/novyna/pidsumky-roboty-derzhavnoyi-sluzhby-zajniatosti-v-2022-rotsi-ta-priorytety-na-2023-rik>

10. Rynok pratsi v umovakh vijny: tendentsii ta perspektyvy. (2022). National institute for strategic studies. URL: <https://niss.gov.ua/neys/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-vijny-tendentsiyi-ta-perspektyvy>

11. Ekonomika ukrains'kykh fopiv v real'nomu chasi. (2023) URL: <https://opendatabot.ua/open/foponomits> (Accessed 12 March 2022).

12. Pyschulina O., Markevych K. (2022). Rynok pratsi v umovakh vijny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PIShULINA-2.pdf>

13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Robocha syla Ukrainy], stat. zbirnyk. Kyiv. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publitsat/kat_u/publ11

14. Holovne upravlinnia statystyky u Cherkas'kij oblasti. [Robocha syla Cherkaschyny], stat. zbirnyk. Cherkasy: URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua>

15. Sytuatsiia na rynku pratsi ta diial'nist' Cherkas'koi oblasnoi sluzhby zajniatosti. URL: <https://chk.dcz.gov.ua>

16. Riven' bezrobittia v Ukraini. Ministerstvo finansiv URL: <https://indekh.minfin.tsom.ua/ua/labour/unemploy>

CURRENT STATUS, MAIN TRENDS AND DIRECTIONS OF LABOR MARKET STABILIZATION IN UKRAINE AND CHERKASY REGION

Valentyina O. Havrylenko, Cherkasy State Technological University (Ukraine).

E-mail: vali4ka14@ukr.net

Vera I. Chyzh, Cherkasy State Technological University, Cherkasy (Ukraine).

E-mail: chizhvera1954@gmail.com

Yaroslava. P. Pasternak, Cherkasy State Technological University, Cherkasy (Ukraine).

E-mail: 2mee@ukr.net

Yana. V. Gavrylenko, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, (Ukraine).

E-mail: yan4ik25@gmail.com

DOI: 10.32342/2074-5354-2023-2-59-3

Keywords: *labor market, employment, unemployment, analysis*

JEL classification: *E24, J21, J23. M 12, M 41*

The article provides a comprehensive assessment of the state and trends of the labor market in Ukraine and the Cherkasy region. The general situation in the labor market of Ukraine and the Cherkasy region in 2015-2022 has been considered. General and special indicators of population employment, unemployment, demand and supply of labor force have been studied. The analysis has been carried out according to the articles of the section, professional groups and areas of employment.

It has been established that forced migration and the need to relocate enterprises due to hostilities have changed the structure of the labor market in Ukraine, the structure of supply and demand for jobs, and the saturation of specialists in the regions. In the regions most affected by the military aggression of the Russian Federation, the number of jobs and competition has decreased. The imbalance between the demand and supply of labor has become significant. Demand for labor has plummeted due to the

inability to work in war zones, declining demand for goods and services and logistical problems and uncertainty about the future. The results of the analysis of the number of unemployed indicate that both in the Cherkasy region and in Ukraine as a whole, the number of people who could not realize their right to work and receive wages (remuneration) as a source of livelihood is growing. In 2019-2021, it was affected by the self-isolation regime, and in 2022 by military operations.

It has been determined that the level of registered unemployment in the Cherkasy region in 2015-2021 was always higher than in the whole country. The ratio between the number of registered unemployed, the number of vacancies and the number of applicants for one vacancy, by type of economic activity as of January 1, 2023 in the Cherkasy region has been established. In addition to that the authors have established a change in the approach to hiring employees. More applicants for one vacancy allow employers to increase the requirements for applicants and reduce wages. Accordingly, a certain number of employees are ready to change their profession, find additional work, and accept lower wages.

As we can see, there are signs of an employer-dominated labor market. Measures to stabilize the internal labor market at the state and regional levels have been proposed. Further on, the paper identifies trends that Ukrainians should expect on the labor market in the coming years. Finally, the authors specify industries and professions that will be in the list of high demand jobs in future and whose development will help the Ukrainians to adapt to changes and find themselves in a professional realization to restore or the restore the state after the victory.

Одержано 16.04.2023.